

ÉLISE TURCOTTE

AUTOPORTRET
DRUGE

LEYKAM
international

Élise Turcotte
AUTO-PORTRET DRUGE

LEYKAM international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNIKA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S FRANCUSKOGA
Mirna Sindičić Sabljo

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

© Leykam international d.o.o., Zagreb 2026.
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati
bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: Autoportrait d'une autre
© Élise Turcotte et les Éditions Alto, 2023
„This edition is published by arrangement with
Éditions Alto in conjunction with its duly appointed agent
Books And More Agency #BAM, Paris, France.
All rights reserved.”

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva
kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

ISBN 978-953-340-235-2

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog
sustava Bukinet pod brojem 991005954812309366.

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtko Gregurić

ILUSTRACIJA NA NASLOVNICI
© Ulises Verde Tapia: *Resguardo* 004 (2020.)

FOTOGRAFIJA AUTORICE
© Julie Artacho

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb

Tiskanje dovršeno u travnju 2026.

Élise Turcotte

AUTOPORTRET DRUGE

Prevela s francuskoga
Mirna Sindičić Sabljo

Zagreb, 2026.

*Mojoj mami
Mom bratiću*

Mislim da ničiji život,
Ma kakav god on bio,
ne smije biti zaboravljen.

LIU XINWU

Čine li ovi fragmenti
cjelinu? Zamišljam sljedeće:
grčku amforu, nevidljivu i veću
od prikupljenih fragmenata.

DAVID PLANTE

Živim u stanju šoka.

MIMI PARENT

Knjige, kao i filmovi i kazališne predstave,
pripovijedaju o pojavljivanjima i nestancima.
Ova se knjiga ne bi mogla nazvati
ni romanom ni pričom.
Ona je svojevrsni zaron u zdenac,
meksička svečanost,
potraga u jednom gradu.
Fotografija na kojoj se pojavljuje žena
u obličju zaboravljene osobe.
Čarobna kutija u kojoj će se,
ako to bude moguće,
u izokrenutu zrcalu odraziti moje lice.
Stihovi argentinske pjesnikinje,
kazalište bijega,
izoliranost riječi u nijemoj priči.
Svaki život sastoji se od mnoštva priča,
on je album fotografija i skica
ispunjen pomno čuvanim tajnama.
Ovo je pokušaj popravka.
Tutanj nedovršenog.

Studeni 2018.

Int. Petit restaurant u ulici Tabasco, četvrt Colonia Roma, México*, sumrak.

Razgovaram sa svojim bratićem Estebanom.

Da je ovaj prizor snimljen, u pozadini bi se čuo razgovor ostalih gostiju na španjolskom jeziku. Moglo bi se osjetiti da je naš trojac nalik užarenu otočiću u tmuni. Kamera bi zumirala uokvirenu sliku koja visi na zidu tik do našega stola. Ja bih na to mjesto objesila reprodukciju autoportreta Leonore Carrington** kako bih istaknula ideju objektivne slučajnosti u slijedu zbivanja.

Pored mene sjedi J.-É., znam da u Estebanu prepoznaje dio sebe. I ja sam mu to rekla. Dodala sam također da bratić i ja uistinu sličimo, da je očito da pripadamo istoj obitelji. Uočila sam to prije dvanaest godina, pri našem susretu za vrijeme moga gostovanja na Susretu pjesnika romanskih jezika. Neuspješno sam tragala za pismima upućenima njegovoj majci. Sve je nestalo. No tada nisam bila svjesna u kolikoj mjeri.

---

* Službeni naziv za glavni grad Meksika je Ciudad de México. (nap. ur.)

** *Self-portrait (Inn of the Dawn horse)*, 1937. – 1938.

Neposredno prije toga posjetili smo Alana Glassa, sve troje osjećamo se poput djece koja su primila neprocjenjiv dar. Razgovaram s bratićem, zapravo, uglavnom šutim, pokušavam oblikovati jasne rečenice o nejasnim idejama koje se skrivaju pod obiljem slika. U jednom ga trenutku upitam razumije li zašto želim napisati knjigu o njegovoj majci. Tražim odgovor, sama ga ne uspijevam pronaći, znam samo da sam tu i da sam zahvaljujući njoj dobila priliku posjetiti kuću umjetnice koju toliko volim. Ali ova knjiga. Je li to priča o prokletstvu? Je li to priča o strahu?

On odgovara:

— Možda si ti ta koju tražiš.

Odmahujem glavom. Ne.

Potom:

— Znaš, kad sam bila mala stalno su mi govorili da joj sličim. Isprva sam to smatrala komplimentom, no poslije me počelo plašiti.

— Pokušavaš otkriti od čega si satkana.

— Uvijek sam se pitala kako si se uspio tako dobro izvuci iz cijele situacije.

— Pa i nije baš bilo dobro! Prepun sam unutarnjih rana.

Kaže to kroz smijeh.

Prošlost nam se na trenutak približi, a potom nestane. Ova knjiga u nastanku katedrala je pitanja. Ne izgovaram ih naglas.

Prije nekoliko dana uspinjali smo se stubama obiteljske kuće u ulici Alberta Zamore u Coyoacánu. Bratić tu živi od očeve smrti. Upravo sam upoznala

tri mačke. Za moga prvog posjeta pokazao mi je kako su, u vrijeme njegova djetinjstva, mačke prelazile u kuću njegova ujaka, pisca Juana Garcíje Poncea, koja se nalazi odmah pored naše. Ponovno sam razmišljala o tetinoj fotografiji s crnom mačkom. Kosa joj je ošišana do uha, oči ocrtane crnom olovkom, odjevena je u traper košulju, sjedi, glave nagnute prema mačiću koji joj grize kažiprst. Smiješi se. Izgleda sretno.

Dio su zviježđa, rekla sam. Mačke.

Na katu je pomalo mračno. Prošli smo pored njezine sobe, sad pripada bratiću i njegovoj supruzi Jacqueline. Nakon te sobe, u dnu hodnika, tetina je radna soba. Ispred prozora koji gleda na vrt nalazi se stolica. Uočila sam bunar koji je zapečatila kako njezino dijete ne bi u njega upalo. U vrtu su se nalazila meni nepoznata stabla, nekoliko stabala naranči, terasa prekrivena uvenulim lišćem; mala intimna džungla koju je noću osvjetljavalo svjetlo boje apsinta. Nisam se usuđivala ni sjesti ni postavljati pitanja. Bojala sam se da će me bunar privući. Bratić je nježnim pokretom, nalik milovanju, spustio ruku na naslon stolice. „Moja je mama mnogo vremena provodila sjedeći ovdje”, rekao mi je. Silne je sate provela sjedeći u knjižnici ili u kuhinji. Ovdje, u svojem domu te kod mojih roditelja u vrijeme moje mladosti. Željela je pisati i postati filozofkinja. No nešto, možda bolest, ili netko, ili razdoblje u kojem je živjela, u tome ju je spriječilo.

Ne brzajmo.

Prevrtimo filmsku vrpcu unatrag. Prije dolaska ovdje, mislila sam da je htjela postati glumica, kao i

ja u adolescentskoj dobi. Uočila sam poveznicu među nama, neku fantomsku vezu. Svih sam ovih godina vjerovala da je kazalište bila strast iz razdoblja njezine mladosti i da je Sorel napustila zbog studija te umjetnosti. No ustvari nije baš bilo tako. Životni putovi nisu tako jasno ucrtani – ni prije, pa čak ni poslije, naknadno. Ni ja nisam postala glumica. I sama sam prošla kroz mračan tunel i iz njega izašla na drugu stranu.

Ne brzajmo.

Prvoga sam dana bratića čekala u vrtu Case Moctezuma u kojoj smo J.-É. i ja odsjeli. Sunce i vrućina, a kod nas je već zavladao zima. Od mog dolaska, večer prije, pitala sam se gdje se šetala. Koji joj je park bio omiljen. Hoću li je zvati po imenu, Denise? Hoću li joj se obratiti? Bila sam gotovo sigurna da neću. I dalje sam htjela ostati po strani. Htjela sam saznati što me s njom povezuje, ako uopće nekakva veza postoji. Srdila me činjenica da je ostalo tako malo tragova njezina boravka na zemlji. U zapisima umjetnika s kojima se družila i koje je voljela nema ničega. Njezino sam ime već tražila u memoarima Alejandra Jodorowskog, na popisu imena bivših učenika škole u ulici Blanche*, u pismima Pauline Julien upućenima Géraldu Godinu, gotovo uzalud. Tražila sam kao da će me ona pozvati da nastavim dalje. Kao da će taj dio prošlosti smiriti ako njezino ime pronađem u memoarima drugih osoba. Da ću je ja početi doživljavati smirenijom. Nalik književnom liku. Tražila sam bez ulaganja posebna napora,

---

* École Nationale Supérieure des Arts et Techniques du Théâtre (Nacionalna visoka škola za kazališnu umjetnost) u Parizu. (nap. prev.)

treba to reći, stojeći na vršcima prstiju; na razasute listove papira bilježila sam pitanja, neprestano započinjala pisati u nove bilježnice, skicirala sam meridijane tijela koje je disalo ne znajući kako to činiti. Nisam htjela ništa remetiti, nisam ništa naslijedila. Osim ako moja opsesija sama po sebi nije neka vrsta nasljeđa. U mom je posjedu, posve slučajno, bilo trideset i devet pisama i tri razglednice, i ja sam, kako se čini, jedina bila zainteresirana čitati ih. Istovremeno sam htjela provjeriti pretpostavku i to nisam htjela učiniti. Htjela sam ispuniti taj ispražnjeni prostor, tu šupljinu u koju su upali život, predmeti, pisma, nadanja i razočaranja.

Čula sam umirujuću fontanu usred vrta. Popularnu pjesmu u pozadini, zviždanje muškarca na ulici, lišće koje je lebdjelo oko mene. Esteban mi se pridružio s albumom fotografija. Sjedili smo na terasi, ispred dva psa koji su čuvali ulaz u moju sobu, u razgovoru smo se doticali različitih tema. Zanimala ga je arhitektura hotela sagrađena u prošlom stoljeću. Pripadao je meksičkom intelektualcu koji je tu smjestio svoju impresivnu knjižnicu. Esteban je upravo provodio istraživanje o tom razdoblju. U razgovor su nas uveli arhitektura, povijest meksičkog slikarstva, naslijeđene slike njegova oca, život naših bake i djeda, novosti o članovima obitelji, moje mačke, moje knjige. Čim je iz svoje torbe izvukao album s fotografijama odmah sam prepoznala naslovnicu, oštećenu baš kao i u vrijeme mog djetinjstva, kartonske su se stranice odvojile od spiralnog uveza, plastični omot više nije štitiio zalijepljene fotografije obitelji koju nisam istinski poznavala. No njezine sam fotografije prepoznala. Njima sam bila očarana još u djetinjstvu. Djelovale su kao da pripadaju svijetu posve različitom od moga.

Ona s crnom mačkom. Ona na stolici, u trapericama i sandalama svezanim sve do gležnjeva, nalik Juliette Gréco koja pozira ne znam već kojem fotografu. Ona s filmskim redateljem. U članku izrezanom iz novina iz Sorela dvije su njezine fotografije: na jednoj ima kratku kosu i buntovan pogled, a na drugoj stoji pored Jacquesa Augera, spomenuto je da je Monique studirala u Francuskoj, da je surađivala s Jeanom Meyerom iz pariškog Centra za dramsku umjetnost, da smo je imali prilike vidjeti u televizijskoj emisiji *Pod vedrim nebom*, a potom i u sapunici *Ulica Galais br. 14*. Odmah sam uočila da je svakom prilikom njezino ime napisano različito. U zasebnu sam kategoriju dakako uvrstila ona imena koja su nakon sklapanja braka postala službeno: Denise Jodorowsky, Denise García Ponce. Barem je vlastito ime sačuvala. Sjetila sam se pisama koja su za mog djetinjstva upućena mojoj mami: gospođa Jean Turcotte. To mi se oduvijek činilo neprirodnim. Tu su i njezina umjetnička imena. Monique Brosseau (koja uostalom igra ulogu Simone Turcotte u sapunici), ali i Denise Brousseau na tehničkom listu nađenom na internetu. Denise Brossot u filmu *Kravata* redatelja Jodorowskog i Denise Sorel voditeljica nove predstave Mauricea Chevaliera. Je li na taj način vlastiti identitet činila slobodnijim i inventivnijim? Ništa nije manje sigurno od toga. No za tu se nit mogu uloviti jer sam i ja u nekoliko navrata htjela promijeniti ime. Tijekom adolescencije htjela sam prezime promijeniti u Brosseau, no to je tako rastuživalo mog oca. Élsie zbog različitih razloga. Élise Sorel, često. Naposljetku sam mačku iz jedne od mojih knjiga nazvala Sorel.

Oduvijek me zanimalo pitanje imena. U imenovanju svojih likova, životinjskih i ljudskih, uložila sam

priličan trud. Tražila sam ih tajnovitim postupcima. Fiktivno ime potiče jezik, simbole, glazbu; stvarno ime prelazi ulicu i gleda gdje je rođeno. U mom posljednjem romanu likovi nisu imenovani, htjela sam ih lišiti svog prisustva, ne imati prava nad njima. Samo je jedan sporedni lik imenovan: Aron. Što znači „novi život”.

I dalje mi je teško, u ovoj fikciji koja to nije, napisati osobno ime moje tete. Jer to bi na varljiv način signaliziralo familijarnost. Također mi je teško imenovati živuće osobe. Potrebna mi je neka vrsta nove životne energije. Osloboditi se konvencija, fragmentirati narativni tok te istovremeno sačuvati strukturu.

Ili kako stvarno ime zaziva i pretvara se u ono fiktionalno, migrirajući iz građanskog statusa u fikciju, iz povijesnog registra plemenitaških naslova do književnosti; ili kako fiktionalno ime može stvarno ime napuniti novim značenjem.*

Bila sam u Meksiku. J.-É. me pratio i pomagao mi osloboditi se tereta označavanja. Nas troje otišli smo objedovati na malu terasu s druge strane trga Jardín Hidalgo. Ni sada, kao ni proteklih deset godina otkad neprestano razmišljam o ideji pisanja ove knjige, nisam znala što tražim. Ništa od poduzetog nije urodilo plodom. Osobe koje su je poznavale umirale su jedna za drugom, a ako su još uvijek bili žive, nisam imala hrabrosti kontaktirati ih. Nisam uspijevala ispitati ni mamu ni brata. Nešto me sprečavalo. Možda nelagoda. Možda lijenost, ako je u tome stvar, želim to otvoreno

---

* Maylis de Kerangal, *À ce stade de la nuit*. (Ako drukčije nije navedeno, sve citate prevela je prevoditeljica.)

priznati. Mama mi je rekla da je ovaj projekt apsurdan, da se o toj temi nema što reći, nije joj se nimalo sviđao. Tako sam sve te godine oklijevala i živjela u neznanju. Unatoč svemu, sada sam tu, sa sinom žene čiji sam portret željela napisati. On mi je dao dopuštenje. Primila sam neke novce kako bih ga mogla pisati. A ako se ne dogodi neko čudo, morat ću kopati po svojoj nutrini. Što sam, uostalom, već počela raditi. Ove su riječi Marguerite Duras bile zapisane u jednoj drugoj bilježnici: *knjigu je nemoguće napustiti*.

Bio je mjesec studeni. Idućeg će siječnja bratić napuniti četrdeset i devet godina. Dob je to u kojoj je njegova majka umrla.

1

Pariz

U lipnju 2008. godine počinjem zapisivati u veliku crnu bilježnicu. Projekt o umjetnosti. Htjela bih snimiti film. Dokumentarnu fikciju. Autoportret moje tete.

Nakon toga godinama ništa.

Radim na drugim projektima. Žalujem. Objavljujem knjige. Putujem u Meksiko na pjesničke večeri. Nastavljam istraživati o autoportretima. Pišem ih. Saznam kako su slikarice, posebice one koje žive izvan Europe, znalački prisvojile nadrealizam te ga, izvrćući prikaze imaginarnih žena svojstvene tom umjetničkom pravcu, pretvorile u samosvojnu umjetnost. Kako su oblikovale drukčiji slikarski narativ dokidajući granice, fragmentirajući odraz svijeta u zrcalu, spajajući različita znanja i kulture. Filmovi Agnès Varde i Paule Baillargeon* kroz moj su život prošli poput meteora. Zamišljam kadrove, učim snimati bez kamere. Opetovano razmišljam o autoportretu moje tete. Još uvijek želim snimiti film. Vidim boje, snažne kadrove, spomenike, osobe u pokretu, zvukove.

No to se neće dogoditi. U svakodnevnom se životu borim protiv toliko konkretnih stvari, i posljedično, protiv vlastite inercije. Ne sjećam se ni kad ni kako sam napisala knjige koje sam objavila. Nemir dopire

---

* *Agnèsine plaže i Trideset slika.*

izvana. Oluje se nadovezuju jedna na drugu, no ne odnose me sa sobom.

Godine prolaze i autoportret poprima drukčiji oblik, pisani i višestruki, pretvara se u autobiografiju moga duha. I ovom sam prilikom na umu imala nešto posve drugo: smjestiti se u muzejski, ili galerijski, prostor. U srži projekta bio je pogled. Kako to nisam mogla ostvariti, pisala sam zamišljajući postav izložbe.

Otkako mi je na um pala maglovita ideja pisanja knjige o teti, sve neprestano odgađam za poslije. Moju želju za pisanjem (ne želju već poziv, istinski zahtjev koji se pojavio iz nekog drugog mjesta) potaknulo je nekoliko susreta no ona bi potom iščeznula pritisnuta teretom isuviše velike udaljenosti.

Neko vrijeme nakon crne bilježnice, u jednom sam povjerenstvu za dodjelu nagrade upoznala Marie-Andrée B. Nakon donošenja odluke, u konferencijskoj dvorani Društva kebečkih književnika i književnica (UNEQ), rekla mi je da je pronašla tetina pisma Gastonu Mironu – bi li ih htjela pročitati? Napraviti će mi fotokopije – bila bi mi zahvalna kad bih pokušala pronaći njegove odgovore. Pierre Nepveu piše njegovu biografiju i ta mu pisma nedostaju. Dodaje da su pisma iznimno kvalitetna.

Pričam joj o toj teti koju nisam dobro poznavala, no s kojom me povezuju nevidljive niti. Ona je neka vrsta obiteljske legende, nastala, kao i ostale legende, u odsutnosti te osobe. No možda sam ja jedina koja je

održava na životu, koja u njoj prepoznaje vlastitu želju za bijegom, za bivanjem negdje drugdje.

Moraš pisati o njoj, kaže mi.

Razmišljala sam o snimanju filma. Još uvijek razmišljam o zavođenju gledatelja prizorima Meksika, slikarstva, smrti, stančića u Parizu.

— Imam dojam da bi to trebalo napisati, inzistira.

Tek sam nakon nekog vremena shvatila da je ta tvrdnja bila blagonaklona i proročanska.

Treba čitati između redaka:

moja opčinjenost Meksikom
nepripadanje književnim skupinama
strah od smrti
strah od ludila
prikazi mačaka
umjetnost, poezija
filozofija

Prije dva desetljeća, prigodom dodjele književne nagrade nazvane po pjesniku Nelliganu, o teti Denise prvi sam put razgovarala s Gastonom Mironom. U to vrijeme nisam znala da su se dopisivali. Priča je to o ljubavi i razdvojenosti. Mislila sam da su u nekom razdoblju bili samo prijatelji. Kad sam mu spomenula da sam njezina nećakinja, uzviknuo je: Ah, Denise! (Kad bih poslije o njoj razgovarala s pjesnicima njezina naraštaja uvijek bi uslijedila ista reakcija.) Zbog njegova pogleda naslutila sam da je prošlost bila kompleksnija od onoga što sam načula. Nisam znala kako nastaviti razgovor. Uvijek sam se neugodno osjećala u društvima, iako cijelo moje biće odaje posve suprotan dojam.

— Počinila je samoubojstvo, rekla sam mu.

Nisam imala pojma zna li to, ni hoće li ga ta informacija potresti. Nisam ništa znala. U to sam vrijeme znala samo da se tijekom života družila s umjetnicima koje sam voljela: Réjeanom Ducharmeom, Pauline Julien, Géraldom Godinom i brojnim drugima. Deset je godina bila u braku s Alejandrom Jodorowskyim. Izvrsno ga se sjećam, kad sam bila dijete, u ulici Saint-Louis u Saint-Laurentu, za nas je izveo nekoliko pantomimičarskih pokreta. Sjećam se da su me pitali je li mi taj impresivni čovjek, sav u crnome, tetak. No sada su se svi datumi, kao i mjesta, izmiješali: Pariz, México, Montreal, bolnica Albert-Prévost, moja, tako malobrojna, sjećanja na nju. Smrt 1986. godine za koju sam saznala u automobilu mojih roditelja koji su po mene došli u zračnu luku; rečenica izgovorena kao da se ništa nije dogodilo, ne, bolje rečeno, rečenica izgovorena na način koji ne ilustrira stvarnost, te ja na stražnjem sjedištu automobila, bez pitanja. Vratila sam se s Kube. Brigu o svojoj devetomjesečnoj bebi povjerila sam roditeljima, zamjerala sam si zbog toga. Mislila sam da upravo tako trebam postupiti: otići na odmor. Kako je to bilo glupo. Požalila sam čim sam doputovala. To je važno zato što sada tražim sve ono što može ostaviti tragove. U blago oronuloj buržujskoj kući na Kubi osjećala sam prisutnost utvara, rekli su mi da se na tome mjestu dogodilo ubojstvo. Popela sam se u kupaonicu na kat i potom sišla, kao u transu. Fidel Castro bio je majčin heroj, a ja sam se nalazila u kući u kojoj je bio napisan neznatan dijelić povijesti kubanske revolucije.

U automobilu, na povratku kući, istovremeno sam se osjećala tužno i odsutno. Moj je život bio nesređen

no tu temu nisam spominjala. Ta vijest potvrdila mi je da sam trebala biti ondje. Samoubojstvo nije jednostavno pojmiti. Za tim su činom posegnuli brojni umjetnici, pisci. Hubert Aquin u vrtu moje osnovne škole, one koja me činila toliko nesretnom. Jedan moj školski kolega, poslije, u srednjoj školi. No na neki čudan način bilo je to daleko, kao poetski stav, iako to ne bih trebala reći. A sada se to dogodilo u mojoj obitelji i o toj temi nisam dugo razgovarala. Nesumnjivo zbog tame koja je ugnijezdila u meni i koju sam pokušavala zanemariti. Kako ne bih povrijedila svoju mamu. A također i zato što nisam uspijevala uobličiti bakinu tugu. Nisam je pojmla i zbog toga je sve postajalo mračnije, zabrinjavajuće.

Mironove se reakcije ne sjećam dobro. U to sam vrijeme bila mlada, imala jednogodišnju bebu, osvojila književnu nagradu i osjećala ushit. Sjećam se samo moje zelene suknje među zidovima Nacionalne knjižnice, nelagode i pjesnikova zbunjena osmijeha. Osim ako opet nisam pomiješala činjenice i datume. Ta su se sjećanja koja pokušavam zapisati stopila u jedinstvenu tvar i nemoguće ih je razlikovati. Razgovor s Mironom uvijek sam povezivala s Nelliganom, romantičarskim pjesnikom, brončanom medaljom koju nisam znala kako primiti, roditeljima koji su u naručju držali moje dijete, s dramom koju sada pokušavam opisati.

U tom sam trenutku pamtila samo kraj te priče, te-tine priče. No ipak. Nakon što sam objavila prvu zbirku poezije, mnogo prije nego što sam postala majka, susretala sam pisce, urednike s kojima bih uvijek na kraju razgovarala o njoj. Zašto? Zašto se njezina egzistencija, baš u tim trenutcima, na taj način, prožimala

s mojom *personom*? Dolazili su vidjeti mene, a slušati nju? Bila sam blago dramatična, pretvarala se u neku drugu osobu, netko me na to trebao upozoriti.

Godina je 2007., godina prije crne bilježnice. Pozvana sam na Susret pjesnika romanskih jezika. To je moj prvi posjet Meksiku, ovom prilikom želim bolje upoznati glavni grad México. Ta mi je zemlja tijekom adolescencije i susreta s poezijom bila važna. Od početka šezdesetih godina teta je tu živjela, moji su je roditelji posjetili sljedećeg desetljeća. Učili su španjolski jezik. Moja je mama mnogo čitala. Sjećam se knjige o meksičkom pjesništvu, s ružičastom naslovnicom, smještene tik do zbirke *Dvije krvi* Gastona Mirona i Oliviera Marchanda te jednoga francuskoga časopisa o latinoameričkoj prozi i poeziji. Te su dvije knjige neprijeporno pripadale mojoj teti. No prebivale su u mome domu, u podrumu, sa svojom narančastom i smeđom aurom. Zbog toga sam Mirona otkrila u isto vrijeme kad Octavia Paza i Pabla Nerudu. Kad sam napokon počela pisati, zapravo ne počela već samo pisarala na tragu pisaca čije sam djelo otkrivala, odijevala sam *poncho* od ružičaste vune, bijelu košulju od grubog pamuka zbog koje sam u školi bila popularna te nosila srebrnu ogrlicu s medaljonom na kojem je bio prikazan astečki kalendar. Nakon odustajanja od glume, htjela sam studirati književnost kako bih usporedno proučavala književnosti hispanofonih Amerika i frankofonu kebečku književnost. Teta, koja se divila Bretonu, voljela Stendhala, Prousta, Chateaubrianda i engleske filozofe, obožavala Pariz, usmjerila me prema drugom kontinentu, iako nije bila toga svjesna. Kao i

moja mama, dakako. Sjećam se kako nas je pogodio državni udar u Čileu 1973. godine. Sjećam se da je u našem domu svirala kubanska i bolivijska glazba.

Povjerena mi je zadaća pronaći pisma koja je Gaston Miron uputio Denise. Jesam li bratiću donijela fotokopije pisama s Deniseinim potpisom? Mislím da nisam zato što nisam bila pretjerano zabrinuta kad se moj kovčeg po dolasku zagubio. Prtljagu sam morala čekati tri dana, za to sam vrijeme ostala s jednom u velikoj samoposluzi kupljenom majicom u kojoj sam provodila dane i noći. Ta majica kratkih rukava postat će moja utješna odjeća, u njoj ću spavati još mnogo godina. U isti je mah zadržala miris gubitka i utjehe. Miris stranog pretvorenog u poznato. Sve ono što volim. Ali poslije, kad god bih pokušala slijediti tetine tragove, nestajali su orijentiri, omaške se pojavljivale, dopuštenja uskraćivala.

Zahvaljujući baroknim urbanim pejzažima, životi na ulicama, velikim parkovima posvuda u Méxicu odmah sam se počela osjećati kao kod kuće. Bernard, prijatelj u koroti, odveo me do trga Zócalo. Zamolim ga da me otprati do bratićeve kuće, u Coyoacán. Nisam ga vidjela godinama, osjećam strah. Bit će to moj prvi susret s njim, u sjećanje na njegovu majku. Kuću je sagradio njegov otac, slikar i arhitekt. Otići ćemo se prošetati po tržnici gdje će mi Esteban darovati ružičastu Catrinu* koja puši cigaretu. Uskoro će Dan mrtvih. U njegovu je domu već postavljen oltar s

---

* Kostur u elegantnoj europskoj odjeći, simbol meksičkog Dana mrtvih (nap. prev.)